

УДК 340.11

Луцький Андрій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
ректор Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ІНТЕГРАЦІЯ ПРАВОВИХ ІДЕЙ І ТЕЧІЙ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

У статті аналізуються домінуючі ідеолого-правові системи сучасності, такі, як лібералізм, неолібералізм, ліберальний консерватизм та ін. Визначаються основні критерії прояву ідеологічних систем у правових реаліях сучасної української держави. Вітчизняна правова ідеологія визначається як неоліберальна. Окрема увага приділяється класифікації вітчизняних політичних партій у відповідності до їхнього ідеологічного спрямування. Основний акцент здійснюється на тому, що тільки інтеграція та поєднання правових ідей та течій є запорукою до гармонійного розвитку держави.

Ключові слова: правові ідеї, правова ідеологія, етапи правової ідеології, лібералізм, неолібералізм, політичні партії.

Постановка проблеми. Проаналізувавши особливості становлення та розвитку правової ідеології в Україні, країну можна охарактеризувати як унікальний осередок етнічної, національної та політичної альтернативи слов'янському політичному розвитку ХХ ст. Наша держава має риси культур Європи та Азії, які виокремлюють власне український менталітет.

Перед сучасними дослідниками української культури, насамперед правової культури, постає, на наш погляд, складне завдання осмислення наукової долі України не лише у найближчій перспективі. Доцільно максимально об'єктивно зрозуміти минуле для інтеграції досягнутого у сьогодення при побудові майбутнього ідеологічного буття. Перетворення ідеологічного досвіду, який здобули наші предки та нащадки історичним шляхом, дозволить сформувати правовідносини та правову системи України як гідного члена світової спільноти.

В цьому аспекті науково актуальним є потреба визначити основні механізми інтеграції правових ідей і течій у процес формування правової ідеології. По відношенню до України, таке дослідження повинно продемонструвати основні напрямки розвитку країни, та аргументувати її проєвропейський політичний вектор розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема аналізу вітчизняної правової ідеології та домінуючих ідеологічних систем сучасності не є новою для вітчизняної та зарубіжної науки. Разом з тим, поза увагою дослідників залишаються питання інтеграції правових ідей і течій у правову ідеологію. Ґрунтовнішого аналізу заслуговує проблема дослідження ідеологічного спрямування українських політичних партій, діяльність яких, власне і визначає вектор правового розвитку нашої держави.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці таких вітчизняних та іноземних науковців, як І. Валерстайна, В. Волошина, М. Кравченка, І. Павленка, Д. Парамонова, М. Пірена та ін.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є характеристика основних ідеологічних правових систем сучасності, а також визначення правової ідеології України. Окрема увага приділяється аналізу ідеологічного спрямування вітчизняних політичних партій, як ключових рушіїв правового розвитку країни та її правової ідеології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес визначення ролі України в геополітичному балансі цивілізаційної конфігурації реалій сьогодення триває останні роки більш інтенсивно, ніж це відбувалося за попередні десятиліття. Відповідно саме зараз відбувається самовизначення України як самобутньої цивілізаційної одиниці. Варто погодитися з думкою М. В. Кравченко, що зміна суспільного ладу зруйнувала усталену систему цінностей, породила втрату у людей довіри до ідеалів суспільства, можливостей їх реалізації, а тому побудова нової держави неможлива без створення й утвердження нових ідеалів суспільного розвитку з певними цінностями, нормами, орієнтирами [5, с. 3].

Вважаємо особливо важливим у цей історичний момент не втратити унікальності суто української ментальності та свідомо зустріти перехідний період ліберально-демократичної експансії. На нашу думку, унікальність ситуації полягає в:

- переваги особливого географічного положення України. Наприклад, окрім іншого, завдяки прикордонному розташуванню між Росією та Європою, наша країна відіграє важливу соціально-економічну роль торговельного посередника. Даний фактор та багато інших територіальних чинників визначають значущість країни в новій геополітичній реальності;
- Україна має потенціал для становлення осередку європейської культури на теренах СНД. Можливо, серед інших слов'янських держав саме наша країна зможе виступити завершальною ланкою перетворення застарілих форм правовідносин (особливо через те, що бурхливі події державних переворотів останніх років прикували увагу європейської спільноти до суспільно-політичного українського розвитку);
- унікальний цивілізаційний феномен вітчизняного державного шляху як молодій країні має свою специфіку. Згідно з відповідними джерелами (статистичними, історичними, суспільно-творчими та ін.), у сучасному розумінні правові ідеї української цивілізації – це воля до незалежності, з одного боку, та участь у світовому цивілізаційному процесі – з іншого;
- своєрідні духовно-моральні та культурологічні основи буття України перебували у доволі сумнівному та умовному стані упродовж більшої частини останнього століття. Через це, розглядаючи правову ідеологію України, її перспективи та можливості реалізації, маємо приділити увагу і збереженню морально-емоційного фону населення нашої країни. Цей аспект важливий не менше, ніж наукові пошуки самоідентифікації та вседержавної рефлексії розуміння закономірностей сучасного цивілізаційного розвитку.

На нашу думку, ознакою сучасного цивілізаційного процесу може бути названа інтеграція всіх перерахованих правових ідей і течій. Така інтеграція може бути виражена в таких принципах:

- позитивістське вираження природних прав людини;
- рівність інтересів всіх суб'єктів соціального процесу;
- соціально орієнтована економіка;
- правові гарантії політичної опозиції;
- єдність гілок влади;

- соціальна роль захисту приватної власності;
- підтримка влади народу та забезпечення йому законодавчих можливостей бути активним учасником суспільно-політичного життя;
- рівність обов'язків учасників соціального процесу.

У сучасній політико-правовій сфері світової спільноти виділяються виокремлені століттями ідеологічні течії. Більшість європейських держав є послідовниками та апологетами лібералізму, тобто носіями системи цінностей, які на правовому та ідеологічному рівнях проголошують свободу особистості й обмеження сфер діяльності держави в індивідуальному бутті громадян. Саме на таких засадах знаходяться позиції прихильників парламентського устрою, демократичних свобод, вільного підприємництва і конкуренції тощо [1; 2].

Наступною за популярністю політико-правовою ідеологічною течією є неолібералізм. Його ідеологічні пропозиції базуються на безумовному захисті приватної власності та природних прав і свобод громадян. На відміну від суто ліберального праобразу, неолібералізм визнає доцільність та навіть необхідність участі держави в економічній діяльності та соціальних програмах.

Серед ідеологічних течій, які наближені до ліберального консерватизму, на сьогодні можна виділити правовий неолібералізм. Як прояв природно-правових основ правосфери суб'єктів права, ця правова ідеологія включає в себе перераховані вище ознаки. Втім вона має й низку відмінностей, зокрема:

- правова самосвідомість громадян більше спрямована на індивідуальність та менше спирається на соціальний захист як засіб виживання;
- природне та позитивне право має більший пріоритет та відповідно реалізація природних інтересів громадян більш актуалізована;
- моральним та релігійним цінностям суспільства приділяється менше уваги, ніж захисту індивідуального життя громадян;
- прагматика юридичної аргументації та легалізму.

Слід відзначити, що дотримання вказаних пріоритетів потребує забезпечення зростання регулятивної ролі держави. Це, зі свого боку, суперечить ліберальній ідеї індивідуалізації суспільного життя. Відповідно має місце протистояння між природними правами людини та їх обмеженням з боку держави як контролюючого суб'єкта. На нашу думку, тут можна згадати про категоричний імператив І. Канта та прогнозувати можливість збалансування норм позитивного права та об'єктивізації індивідуальних інтересів громадян.

Екстраполюючи вищезазначене на Україну та зіставляючи результати проведеного аналізу з політологічними та соціологічними науковими дослідженнями [1; 3; 6], вважаємо, що у вітчизняному контексті слід вести мову про неоліберальну правову ідеологію. Характеризуючи її, можемо надати визначення цього феномену у певному розумінні як поглинаючої та вельми широкої категорії правової ідеології, особливо в контексті того, що недоцільно представляти країну з таким бурхливим політичним розвитком, як наша держава, у межах лише однієї ідеологічної течії або напрямку.

Правова дійсність України, дає змогу обґрунтувати правову ідеологію українського неолібералізму як таку, що, на відміну від інших держав, намагається не суто адаптувати національну та історичну специфіку під ідеали високорозвинених країн. Наприклад, у сусідній Росії ситуація діаметрально протилежна. Російські політологи намагаються

екстраполювати корисні законодавчі компоненти на державний суспільно-політичний ґрунт.

Такий підхід суперечить філософському положенню про можливість зміни майбутнього лише за умови зміни самого себе. Тому ми вважаємо доцільним саме інтегративний шлях ідеологічного розвитку для нашої країни. Баланс світового та національного в правовій ідеології можна сформулювати так (див. табл. 1).

Таблиця 1

Інтегративні варіації балансу у правовій ідеології для України

Світове	Національне
охорона та захист природних прав людини, безпека суб'єктів права	відмова від привілейованості інтересів окремих суб'єктів соціально-правового процесу
дотримання світових стандартів правовідносин	творення законодавства, яке було б найбільш прийнятним для менталітету громадян нашої країни
формування середнього класу населення як провідної громадської рушійної сили економічного прогресу	класово-групова сутність сучасного українського суспільства з внутрішньою системою прийняття загальних ідеологічних віянь
реалізація правових інтересів громадян	конституційні принципи правової ідеології
реалізації правової ідеології як форми державного правління (ознаки політичної системи)	реформа правової системи у межах державного суверенітету та конституційної відповідальності

На основі виокремлених правових принципів можемо розглядати інтеграцію (баланс) правових ідей і течій як системних соціальних формувань правової ідеології в Україні та як ознаку її сучасного цивілізаційного розвитку. Враховуючи вищенаведене, ми обґрунтували основні складові правової ідеології. Відповідно еkleктичне розуміння правової ідеології в сучасній цивілізованій державі ґрунтується на основі таких критеріїв.

I. Практична дієва реалізація будь-яких ідеологічних цінностей у правовідносинах має відповідати можливостям оцінювання її ефективності. Мається на увазі якість:

- досягнення цілей правового регулювання (чи зріс рівень законності у правовідносинах);
- юридичної діяльності у сфері правомірності судочинства, дотримання внутрішнього правопорядку в країні на всіх рівнях;
- дієвості нормативно-правової бази (чи скасовані зайві або ті, що втратили актуальність, нормативно-правові акти);
- самоврядування на рівні громади та правосвідомості населення (чи наявна орієнтація великих та малих соціальних груп на досягнення правових результатів).

Останній із перерахованих вище критеріїв, на нашу думку, є вельми важливим. Ми погоджуємося з дослідниками, які вказують на те, що від рівня правосвідомості населення залежить досягнення консенсусу в системі «ідеологія – право – правовідносини» в суспільній свідомості [9; 11].

II. Продовжуючи аналіз ефективності правозастосування, звертаємо увагу на те, що для повноцінного ідеологічного забарвлення правом суспільного життя в демократичній

державі необхідно дотримуватися низки важливих кроків у правовідносинах. Зокрема, йдеться про формування та піднесення рівня таких характеристик цивілізаційного процесу, притаманного розвиненій державі:

- скоординований державною політикою стан громадянської свідомості в руслі спрямування на розбудову сильної демократичної держави;
- політико-правовий компроміс паритетних правовідносин не лише всередині суспільства, а й у контексті дієвості двостороннього діалогу між владою та громадянами;
- стабілізація політичного ґрунту для правової ідеології, що сприяє узгодженій правовій системі суспільства.

Ми вважаємо, що на сьогодні особливо актуальним в ідеологічному поступі України до світової спільноти виступає зростання у правовому полі питомої ваги політичних рекомендаційних норм з боку представників світових політичних лідерів (наприклад, Євросоюзу). Не набуваючи форми положень чинного законодавства, західна політична ідеологія охопила вертикальні та горизонтальні ланки внутрішніх та зовнішніх правовідносин широкого кола політичних структур.

III. Наявність перспектив зростання ролі права як джерела політико-правових процедур дієвого відображення правової ідеології. Тобто, на відміну від практики пропагандистського маніпулювання суспільною свідомістю, вважаємо більш прийнятним з точки зору сучасних уявлень про мораль досягнення мети демократичними засобами. Зокрема, зростання ролі правової ідеології серед широких мас населення має впливати на стандартні правові оцінки та установки (навіть у побутових відносинах).

Національна українська правова ідеологія (не лише офіційна, але й побутова) відрізняється специфікою, яка враховує:

- унікальні особливості народу України;
- інтереси всіх учасників соціального процесу, виокремлюючи спільні «точки дотику», які й дозволяють державі реалізувати політику на всіх рівнях;
- юридичну рівноправність, охорону законності правовідносин;
- дотримання справедливості при вирішенні конфліктних ситуацій як у суді, так і поза його межами;
- ефективність правового регулювання;
- спектр застосування юридичної діяльності (які верстви населення використовують можливості звернення до суду, правоохоронних органів тощо);
- доступність можливостей демонстрації/перевірки якості роботи правової системи в цілому;
- наявність у населення та ЗМІ схожих (стандартних) правових оцінок і установок.

Слід зазначити, що в сучасній українській юридичній та політологічній літературі постійно здійснюються спроби політичних партій адаптувати західні правові течії (зокрема, лібералізм) до вітчизняного правового ґрунту. Для аналізу цих рухів ми мали б представити правову ідеологію сучасних політичних угруповань та їх політичні уподобання. Проте, вважаємо некоректним та непрофесійним перерахувати наявні на сьогодні українські політичні партії через можливість виникнення підозри у заангажованості наших висновків та упередженості.

Тому зосередимося на моніторингу *філософських ознак українських політичних партій* і зазначимо, що серед їх найпомітніших «ідеологічних пропозицій» на сьогодні ми вважаємо основними такі.

1. *Лібералізм* як панівна ідейно-політична течія Заходу. Соціально-економічні та теоретичні передумови виникнення західного лібералізму в Україні – це спроба віддзеркалення успіху індивідуалізму і свобод особистості як базових цінностей країн Європи та США [1; 3].

Ліберальні права і свободи кожної людини відображені в чинній конституції нашої держави як найвища цінність. Частина дослідників називає це правовою основою суспільного і економічного порядку в Україні. Ми не можемо погодитися з цією думкою через низку законодавчих обмежень, які стосуються свободи:

- публічних висловлювань та вибору релігії: існує заборона щодо публічних відвертих описів статевого життя або релігійних уподобань, що можуть образити почуття представників окремих релігійних організацій;
- делегувати до влади своїх представників за допомогою чесних і прозорих виборів. ЗМІ наводять непоодинокі факти фальсифікацій у цій площині. Наявність таких тенденцій також підтверджують і відповідні соціологічні дослідження [8; 10];
- торгівлі та підприємництва: сучасні приватні підприємці часто вимушені відмовитися від своєї діяльності через надто обтяжливу систему оподаткування та бюрократизм щодо приватного бізнесу [4];
- вважати рівними всіх громадян перед законом незалежно від їх майнового стану або особливих привілеїв (наприклад, наявність недоторканності певних професійних груп свідчить про певну їх «вищість» над іншими громадянами).

2. *Консерватизм* – ідеологія і політика збереження сформованих відносин суспільного життя. У випадку нашої пострадянської країни – це збереження комуністичного режиму та ідеологічної спадщини СРСР. Ми погоджуємося з ідеологічною течією протесту проти такої форми державного ладу [7; 11]. Зокрема, ідеї щодо заборони в Україні комуністичної партії видаються нам вельми доречними через те, що упродовж існування радянської епохи так і не були реалізовані основні ідеологічні засади цієї системи.

Незважаючи на це, комуністичний напрямок все ще представлений у правовому та політичному житті України. Припускаємо, що, незважаючи на те, що український комунізм себе не виправдав, збереження цієї правової ідеології викликане реакцією громадян на революційний радикалізм. Маємо на увазі не лише доленосний для України вибір у 1991 р., а й події останніх років стосовно відчайдушних спроб радикальних політичних сил домогтися євроінтеграції України за будь-яку ціну та в будь-який спосіб.

Вважаємо, що відновлення на теренах нашої країни комуністичного ладу можна порівняти з феноменом неоконсерватизму, адаптованого під вітчизняні умови (ресурси сучасної України та менталітет її громадян).

3. *Соціалізм* і його різновиди. На нашу думку, це найбільш представлена група політичних напрямів сучасного політичного бомонду України. Соціальні передумови домінування соціалістичних ідей на сьогодні особливо відчутні, зокрема:

- загострення найважливіших аспектів суспільно-політичного та економічного життя країни висвітлює необхідність соціального захисту населення, з одного боку, та надання індивідуальних свобод – з іншого;
- потреба у соціальній рівності і справедливості. На відміну від згаданих раніше ліберальних ідей, соціалісти наголошують на необхідності вибудувати таку рівність та захищеність для населення. У той же час ліберали проголошують, що такий стан вже існує через його законодавчу закріпленість. Крім того, доведення

теоретичних реалій до практичного втілення ще потребує багато зусиль на всіх рівнях.

4. Слід також відзначити незначні за чисельністю, проте помітні активністю такі політичні напрямки, як анархізм, націоналізм, фемінізм, екологізм, глобалізм, антиглобалізм, релігійний фундаменталізм [6; 12]. Партійні представники цих течій пропонують (кожний зі своїм ідеологічним контекстом) створити нову ідеологію для українського суспільства.

Можливо, така різноманітність може бути пояснена прагненням широких верств населення до правової ідеології, яка ґрунтувалася б на певній «центральної» ідеології як основній правовій властивості держави – об'єднанні всіх громадян завдяки відповідній національній ідеї з фоновим забарвленням актуалізованих суспільних потреб сьогодення.

Висновки. Таким чином, характеризуючи сучасні цивілізаційні процеси в Україні, ми можемо визначити їх сутність за допомогою поняття еклектики. Вважаємо, що саме еклектичний підхід дозволяє впроваджувати засади правової ідеології у законодавчій, виконавчій, соціальній, правоохоронній та інших сферах державотворення. Інтегративне бачення дозволяє надати найбільш повне уявлення про образ легітимного устрою суспільства, заснованого на впливі універсальної правової ідеології.

Отже, висловлюємо надію, що сучасна правова ідеологія України орієнтує суспільство в цілому та групи громадян, розподілених за інтересами, на активну участь у суспільно-політичному житті країни. Також, прогресивним є те, що через піднесення національної культури відбувається відродження унікальних особливостей українського етносу (культури, фольклору тощо). У цьому ракурсі, на наш погляд, перед українським суспільством і владою постає актуальне завдання з питань удосконалення тих концептуальних ідей про право в Україні, які довели свою високу ефективність (наприклад, ідеологічний постулат щодо необхідності дієвого впливу суспільства на владу через активні протестні дії).

Список використаних джерел

1. Валлерстайн І. После либерализма / І. Валлерстайн. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 256 с.
2. Волошин В. В. Епістемологія релігії : парадигмальні засади та пізнавальні стратегії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : спец. 09.00.11 / В. В. Волошин. – К., 2013. – 32 с.
3. Дерлугьян Г. Как устроен этот мир : наброски на макросоциологические темы / Г. Дерлугьян. – М. : Изд-во «Ин-та Гайдара», 2013. – 384 с.
4. Калініченко М. Влада громадянського суспільства / М. Калініченко. – Суми : Університетська книга, 2006. – 175 с.
5. Кравченко М. В. Формування та впровадження нової парадигми соціальних цінностей українського суспільства (управлінський аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / М. В. Кравченко. – К., 2001. – 21 с.
6. Павленко І. А. Історико-філософська реконструкція лібералізму Дж. Ролзом : параметри розуміння справедливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 / І. А. Павленко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 16 с.
7. Панарин І. Первая мировая информационная война : развал СССР / І. Панарин. – СПб : Питер, 2010. – 256 с.; Постреформизм и развитие / А. Ю. Архипов,

- Л. С. Воробьєва, И. Р. Бугаян [и др.]. ред. : Ю. М. Осипов, Е. С. Зотова. – Ирпень : Изд-во Нац. ун-та ГНС Украины, 2013. – 458 с.
8. Парамонов Д. О. Методы фальсификации выборов / Д. О. Парамонов, В. В. Кириченко. – М. : Южно-Российский институт информационных технологий, 2003. – 76 с.
  9. Пірен М. І. Політико-управлінська еліта України : соціо-психологічний аналіз / М. І. Пірен. – Чернівці : Рута, 2013. – 423 с.
  10. Плохой М. Философия преступника. Апология Свободы. Антисистема / М. Плохой. – Луцьк : Волиньполиграф, 2014. – 550 с.
  11. Постреформизм и развитие / А. Ю. Архипов, Л. С. Воробьєва, И. Р. Бугаян [и др.]. ред. : Ю. М. Осипов, Е. С. Зотова. – Ирпень : Изд-во Нац. ун-та ГНС Украины, 2013. – 458 с.
  12. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.) / Нац. ін.-т стратегіч. дослідж. ; за ред. О. М. Рудневої. – К., 2013. – 160 с.

Луцкий А. И. Интеграция правовых идей и течений в формировании правовой идеологии как признак современного цивилизационного процесса

В статье анализируются доминирующие идеолого-правовые системы современности, такие, как либерализм, неолиберализм, либеральный консерватизм и др. Определяются основные критерии проявления идеологических систем в правовых реалиях современного украинского государства. Отечественная правовая идеология определяется как неolibеральная. Особое внимание уделяется классификации отечественных политических партий в соответствии с их идеологической направленностью. Основной акцент осуществляется на том, что только интеграция и объединение правовых идей и течений является залогом к гармоничному развитию государства.

Ключевые слова: правовые идеи, правовая идеология, этапы правовой идеологии, либерализм, неолиберализм, политические партии.

Lutsky A. I. Integration of legal ideas and flows in forming of legal ideology as a sign of modern civilization process

The article analyzes the dominant ideological and legal systems of modernity, such as liberalism, neo-liberalism, liberal conservatism, etc. Defined basic criteria ideologiynih display systems in the legal realities of the modern Ukrainian state. Domestic legal ideology is defined as neoliberal. Particular attention is paid to the classification of domestic political parties according to their ideological orientation. The main focus is carried out on the fact that only the integration and unification of legal ideas and trends is the key to a harmonious development of the state.

Key words: legal ideas, legal ideology, legal ideology stages, liberalism, neoliberalism, the political parties.

